

на низку прогресивних змін у сфері оподаткування, залишається значний перелік невирішених проблем, що перешкоджають активізуванню зовнішньоекономічної діяльності.

Перспективами подальших досліджень є формулювання шляхів та визначення напрямів вирішення виокремлених проблем оподаткування зовнішньоекономічної діяльності.

1. Податковий кодекс України: чинне законодавство (відповідає офіц. тексту). – К.: Алерта; Центр учбової літератури, 2011. – 584 с.; 2. Митний кодекс України: чинне законодавство (відповідає офіц. тексту). – К.: Паливода, 2012. – 344 с.; 3. Пинзеник В. Вступ до Митного союзу обернеться для України втратою суверенітету [Електронний ресурс] / Віктор Пинзеник. – Режим доступу: <http://www.Klichko.org.ua>; 4. Paying Taxes 2007-2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.world.bank>; 5. Де ставити кому? Ставки Податку на додану вартість підвищувати не знижувати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravozahyst.sumy.ua/?p=371>; 6. Офіційний сайт Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minrd.gov.ua/>; 7. Закон України “Про Митний тариф України” № 2371-III від 5 квітня 2001 року зі змінами та доповненнями станом на 01.01.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>; 8. Податковий кодекс: консультації та коментарі. – 2011. – № 17(17). – 81 с.

УДК: 338.33 + 658

О. Є. Кузьмін, Х. С. Передало, Х. В. Дрималовська
Національний університет “Львівська політехніка”

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ДИВЕРСИФІКАЦІЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

© Кузьмін О. Є., Передало Х. С., Дрималовська Х. В., 2013

Розглянуто характерні ознаки диверсифікації діяльності підприємств. Наведено різноманітні думки щодо чинників, які впливають на вказане економічне поняття. Виокремлено узагальнені чинники зовнішнього та внутрішнього середовища, що значно впливають на диверсифікацію діяльності підприємств.

Ключові слова: диверсифікація діяльності підприємства, чинники, глобалізація.

O. Ye. Kuzmin, Kh.S. Peredalo, Kh.V. Drymalovska
Lviv Polytechnic National University

THE FACTORS OF INFLUENCE ON DIVERSIFICATION ACTIVITY OF ENTERPRISES

© Kuzmin O.Ye., Peredalo Kh.S., Drymalovska Kh.V., 2013

The characteristics of diversification activity of enterprises are considered. The various opinions regarding the factors that influence on specific economic concept are elucidated. The generalized factors of external and internal environment that impact on the diversification activity of enterprises are singled out.

Key words: diversification activity of enterprise, factors, globalization.

Постановка проблеми. Порівнюючи минулі та теперішні умови діяльності підприємств в Україні, можна стверджувати про їх істотну відмінність, яка спричинена насамперед впливом особливостей розвитку світової економіки. Сьогодні світова економіка є глобалізованою, що може позитивно, так і негативно впливати на ринкове економічне середовище України. Основу націо-

нального господарства України становлять підприємства. Від того, наскільки активна їхня діяльність певним чином залежить рівень економічного розвитку країни. Тому, доцільно дослідити чинники впливу на диверсифікацію діяльності з метою формування умов її впровадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проналізовано вплив чинників на диверсифікацію діяльності підприємств та досліджено поняття “диверсифікація діяльності підприємства” у значній кількості праць вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: О. Кузьміна, Й. Петровича, М. Корінька, С. Попова, С. Захаріна, І. Скворцова, О. Цогли, В. Кривоуса, Г. Костюнина, В. Трубочаніна та ін.

Однак у їхніх наукових працях немає єдиної думки щодо трактування сутності поняття “диверсифікація діяльності підприємства” та виокремлено різні чинники впливу. Спільним у поглядах є лише поділ цих чинників на групи зовнішнього та внутрішнього середовища. Проте є розходження у думках щодо чинників впливу на вказану економічну категорію.

Цілі статті полягають у виокремленні та поясненні основних чинників, що впливають на диверсифікацію діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для диверсифікації діяльності підприємств характерним є різноманітність видів діяльності, розвиток матеріального та нематеріального виробництва, розширення товарних ринків, а також номенклатури і асортименту продукції з відповідним рівнем нововведення, перерозподіл інвестицій між різними видами діяльності тощо. Усі ці характеристики вказаного економічного явища зумовлюють перелік переваг: зменшення підприємницького ризику, адаптація організації до змін зовнішнього середовища, забезпечення конкурентоспроможності, фінансової стабільності тощо [3, с. 229; 12, с. 15].

Дослідження будь-якого економічного явища необхідно починати з аналізування того, які чинники (фактори) безпосередньо впливають на нього. Чинники – це “суттєві обставини, умови, причини, рушійні сили або параметри будь-якого явища чи процесу і забезпечують певний рівень отриманих результатів” [13,6]. Аналізування впливу чинників є важливим, оскільки можна отримати інформацію про зміни зовнішнього та внутрішнього середовищ [15].

Для прикладу розглянемо, які чинники впливають на диверсифікацію діяльності підприємств. Прийняття рішення керівництвом будь-якої організації стосовно реалізування стратегії диверсифікації зумовлене насамперед позитивним або негативним впливом чинників середовища. Загалом можна виокремити значну сукупність факторів, що впливають на процес розвитку диверсифікації на підприємствах. Переважно вчені поділяють вплив чинників на диверсифікацію діяльності підприємств на дві основні групи: внутрішні та зовнішні [1, 2, 3].

У праці [12, с. 42] внутрішні фактори впливу називають ендогенні, а зовнішні – екзогенні. Під ендогенними факторами розуміють “сукупність чинників (рушійних сил та підстав), які характеризують існуюче виробництво на підприємстві та продукцію, яку підприємство буде виготовляти в разі проведення диверсифікації діяльності” [12, с. 42]. Екзогенними факторами вважають “сукупність чинників (рушійних сил та підстав), які визначають спроможність проведення диверсифікації діяльності підприємства відповідно до ресурсного забезпечення, його конкурентоспроможності й попиту на продукцію, яка буде виготовлятися, а також діяльність інших підприємств” [12, с. 42].

Якщо взяти до уваги впровадження диверсифікації на переробних підприємствах, то внутрішні чинники охоплюють: величину підприємства та його конкурентні переваги; особливості продукції, яку планують виробляти; витрати, що пов’язані із виробництвом та збутом; фінансовий стан організації; цілі, місія, потенціал підприємства. А зовнішніми чинниками є стан галузі і позиція на ній підприємства; привабливість ринку [1].

Серед внутрішніх чинників впливу на диверсифікацію в аграрному виробництві зазначають: організаційно-правова форма господарюючого суб’єкта, існуючі конкурентні переваги, освітньо-кваліфікаційний рівень працівників, вік зайнятого населення, розвиток соціального капіталу. Основними зовнішніми чинниками впливу називають: розвиток місцевої економіки, транспортної інфраструктури і комунікацій, рівень зростання ринку, особливості кон’юнктури ринку праці [2].

Крім того, якщо розглядати диверсифікацію діяльності з боку машинобудівних підприємств, то зазначають такі чинники [3, с. 230]:

– зовнішні: законодавство, економічне оцінювання стану зовнішнього середовища, рівень науково-технічного прогресу, ризики, що пов'язані із диверсифікацією суб'єкта господарювання, вивчення особливостей попиту споживачів на нові товари, утворення спеціального фонду на фінансування диверсифікації;

– внутрішні: рівень досконалості організування виробництва підприємства, адаптивність та гнучкість організації, можливість забезпечення змін в організуванні виробництва фінансовими і кадровими ресурсами, основні характеристики персоналу: кількість і якість, освітньо-кваліфікаційний рівень, вміння підприємства використовувати внутрішні резерви і коригувати свою діяльність, забезпеченість підприємства необхідною кількістю основних і оборотних засобів, конкурентоспроможність продукції та послуг, прибутковість підприємства і рентабельність його продукції та послуг.

Тому, не конкретизуючи галузі, сфери діяльності суб'єктів господарювання, пропонуємо виокремити такі чинники, що спричиняють значний вплив на диверсифікацію діяльності підприємств (див. рис.) [1, 2, 3, 12, 14].

Узагальнені чинники впливу на диверсифікацію діяльності підприємств

Доцільно охарактеризувати вплив кожного з цих чинників. І так, новостворене підприємство або підприємство, що давно функціонує на ринку, постійно намагається забезпечити виробництво таких товарів та надання послуг, які б відповідали потребам споживачів. Якщо організація впроваджуватиме стратегію диверсифікацію способом розширення асортименту товарів або початком виробництва нових товарів, що не орієнтовані на вимоги та потреби споживачів, то така стратегія буде ризиковою і може стати причиною виходу господарюючого суб'єкта із ринку. Тому,

перед тим як приймати рішення про вибір стратегії, а саме – диверсифікації, керівництво підприємства повинно детально проаналізувати, що необхідно споживачам.

Можна сказати, що конкуренти певним чином активізують діяльність організацій. Адже, завдяки конкурентам підприємство з метою збільшення своєї частки ринку намагається постійно діяти, тобто вдосконалювати, урізноманітнювати свою виробничу та господарську діяльність. Тому, можна стверджувати, що конкуренти сприяють використанню стратегії диверсифікації керівництвом організації.

Не менш важливим чинником впливу на диверсифікацію є ринкові коливання. Вони охоплюють темпи збільшення чи зменшення попиту та пропозиції, рівень інфляції, цінову політику тощо. Стан економіки будь-якої країни не є стабільним, а відзначається циклічністю розвитку. Тобто, можна спостерігати відсутність та появу економічних криз.

В умовах економічної кризи спостерігається погіршення результатів фінансово-господарської діяльності підприємств, а саме: зниження показників прибутковості, зменшення обсягів виробництва продукції, скорочення чисельності персоналу, припинення інвестиційної діяльності, невиконання поточних зобов'язань перед працівниками (невиплата заробітної плати), постачальниками сировини через відсутність фінансових ресурсів тощо. Усе це, своєю чергою, зумовлено скороченням попиту на продукцію, зростанням рівня інфляції, відсутністю власних та подорожчанням залучених коштів тощо. Економічна криза може по-різному впливати на підприємство незалежно від галузі. Усе залежить від здатності організації швидко та ефективно реагувати на неї. Тобто, якщо реакція господарюючого суб'єкта на зміни зовнішнього середовища проявляється через виробництво товарів та надання послуг, робіт необхідної кількості та якості, оптимізуванням сукупності витрат, то це забезпечить підприємству умови стабільного функціонування [4, 5].

Органами державного управління є Верховна Рада України, Адміністрація Президента України, Кабінет Міністрів України, Національний Банк України, Державна податкова адміністрація України, Державна митна служба України, регіональні органи управління тощо. Основне завдання усіх цих структур полягає у розробленні, формулюванні та затвердженні відповідних засад функціонування організацій у державі та контролюванні процесів, пов'язаних із виконанням та дотриманням необхідних вимог [6].

Основними умовами, що можуть забезпечити розвиток диверсифікації економіки є: сприятливе нормативно-правове середовище, охорона прав власності, рівень конкуренції та доступ до фінансових послуг. Інформаційні дані Світового банку свідчать про те, що нормативні документи, прийняті органами влади України, не сприяють розвитку приватного сектора економіки. Україна перемістилася з 139 місця у 2007 р. на 142 місце у 2010 р. (з 183 країн) за особливостями ведення бізнесу. Створити підприємство в Україні не так просто, це потребує значних витрат та часу. Результатом цього є існування неформальних організацій [7].

Результатом становлення незалежності України має бути її входження у світову економіку, що повинно здійснюватися на основі рівноправності та отримання вигоди. В умовах формування моделі міжнародного поділу праці, що передбачає застосування модернізованих технологій виробництва, Україна зобов'язана встановити вигідні зовнішньоекономічні взаємовідносини з метою забезпечення власних інтересів [8]. Як бачимо, для України глобалізація має надзвичайно важливе значення, тому важливо розкрити її особливості впливу на диверсифікацію. На вищевказаному рисунку глобалізацію подано як один із чинників впливу на диверсифікацію, проте вона може поєднувати інші чинники: споживачів, конкурентів, органів державного управління, ринкові коливання, законодавчо-нормативні акти.

Якщо глобалізацію розглядати як процес, то вона передбачає взаємодію та інтеграцію виробництв, суспільних сфер, що зумовлює становлення виробничого процесу однієї країни частиною процесу характерного для усього світового господарства [8]. Також глобалізація означає очевидний та швидкий процес інтеграції національних економік у межах світового господарства, для якого характерне демократизація, інтелектуалізація, інформатизація та електронізація виробництва; можливість перевірити здатність економічної системи країни конкурувати в результаті розвитку та удосконалення інформаційних та комунікаційних технологій [9].

Глобалізація починається від інтернаціоналізації, тобто вона не виникла сама по собі. Своєю чергою, розвиток інтернаціоналізації може відбуватись як внутрішньо, так і зовнішньо. Якщо процес інтернаціоналізації розвивається внутрішньо, то для країни це означає, насамперед, споживання іноземних товарів, послуг, технологій тощо. Зовнішній розвиток інтернаціоналізації має на меті проникнення країни у систему світового господарства [10]. Внутрішній та зовнішній розвиток інтернаціоналізації показує нам розвиток експортно-імпортової діяльності країн.

Глобалізація є значно суперечливою, оскільки, з одного боку, вона сприяє ефективному поєднанню та використанню ресурсів, з іншого, – активізує конкурентне суперництво, маніпулювання фінансовими та інвестиційними ресурсами, тобто викликає певні порушення у функціонуванні економіки. Тому будь-яка країна повинна розробляти та використовувати індивідуальні способи, механізми пристосування національної економічної системи до сучасних умов теперішнього світу, для якого характерний розвиток глобалізаційних процесів [11]. Внаслідок цього диверсифікацію вважають як один із способів адаптації підприємств до глобалізованої світової економіки. В умовах глобалізації світової економіки з метою активної діяльності значна кількість підприємств прагнуть об'єднувати свої зусилля, можливості, переваги у різних галузях. Тому це виявляється в утворенні відповідних структур: концерн, транснаціональна корпорація, конгломерат, фінансово-промислова група тощо [11].

Чинники внутрішнього середовища, що впливають на диверсифікацію діяльності підприємств, можна узагальнити у такі групи [1, 2, 5, 3, 13, 14]:

- стратегічні (містять цілі, місію, завдання. Обґрунтовано визначені стратегічні і тактичні цілі, а також встановлені завдання сприяють ефективному впровадженню диверсифікації діяльності підприємств.);
- економічні (аналізування основних показників (індикатори рентабельності, фінансової незалежності, ділової активності тощо) діяльності суб'єкта господарювання дає змогу з'ясувати потенційні можливості реалізування стратегії диверсифікації);
- організаційно-управлінські (важливу роль у впливі на диверсифікацію діяльності господарюючих суб'єктів мають розміри підприємства, його організаційна структура управління, організаційна форма);
- матеріально-технічні (сировина, матеріали, комплектуючі, виробничі потужності, устаткування тощо);
- соціальні (знання, вміння, навички, досвід персоналу);
- інвестиційно-інноваційні (аналізування результатів інвестиційної діяльності підприємства, динаміки розміщення та залучення інвестицій; кількість впровадження нововведень, нових технологій тощо).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Досліджено, які чинники зовнішнього та внутрішнього середовища впливають на диверсифікацію діяльності підприємств. Чинники внутрішнього середовища узагальнено у певні групи.

Диверсифікацію діяльності підприємств можна вважати адаптивною стратегією до сучасної ринкової економіки. В умовах сприятливого внутрішнього та зовнішнього середовищ вибір цієї стратегії на підприємствах передбачатиме активізування різних напрямів діяльності, розвиток інноваційної та інвестиційної діяльності тощо. Однак, перш ніж прийняти рішення про диверсифікацію, необхідно ретельно проаналізувати вплив чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на вибір певної форми диверсифікації, що і буде темою подальшого дослідження.

1. Кінаш І. А. *Управління диверсифікацією як засобом забезпечення стабільного розвитку переробних підприємств: автореф. на дис. на здобуття канд. екон. наук; спец. 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)"* / І.А. Кінаш. – Тернопіль, 2011. – 22 с. 2. Більський І. *Диверсифікація аграрного виробництва як об'єктивний економічний процес* / І. Більський [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbv.gov.ua/portal/chem_biol/vldau/APK/2012_19_1/files/12biiop.pdf 3. Петрович Й. М. *Основні*

аспекти адаптації машинобудівних підприємств до змін зовнішнього середовища в умовах ринкових трансформацій / Й.М. Петрович // *Логістика [Текст] : [зб. наук. пр.] / відп. ред. Є. В. Крикавський*. – Л.: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2009. – 348 с. : іл. – (Вісник Національного університету “Львівська політехніка” ; № 649). – С. 228–234.

4. Захарін С. В. Економічна диверсифікація як ефективний механізм забезпечення розвитку підприємства / С. В. Захарін // *Вісник КНУТД*. – 2012. – № 1. – С. 139–145.

5. Скворцов І. Б. Диверсифікація діяльності підприємства як засобу антикризового управління / І. Б. Скворцов, О.О. Цогла // *Науковий вісник НЛТУ України*. – 2010. – Вип. 20.6. – С. 261–271.

6. Кузьмін О. Є. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: [навч. посіб.]/ О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник. – Львів: Національний університет “Львівська політехніка” (Інформаційно-видавничий центр “Інтелект+” Інституту післядипломної освіти), “Інтелект-Захід”, 2003. – 352 с.

7. Сприяння економічній диверсифікації в Україні: роль середовища, сприятливого для бізнесу, політики забезпечення кваліфікованими кадрами та стимулювання експорту. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---.../wcms_168805.pdf.

8. Мотречко В.Д. Глобалізація и ее влияние на экономику Украины / В.Д. Мотречко // *Тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції [Проблеми підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах ринкового середовища], (м. Дніпропетровськ, 20 березня 2013 р.) / Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*. – Дніпропетровськ, 2013. – С. 252–254.

9. Ковалевська К.А. Сучасні форми інтегрованих підприємств в умовах глобалізації / К.А. Ковалевська // *Актуальні проблеми економіки*. – 2009. – № 5(95). – С. 145–148.

10. Корінько М. Д. Диверсифікація: теоретичні та методичні основи: [монографія] / М. Д. Корінько. – К/: ННЦ “Інститут аграрної економіки”, 2007. – 486 с.

11. Горбась І. Вплив глобалізації на розвиток диверсифікаційних процесів у країнах з транзитивною економікою / І. Горбась // *Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка*. – 2007. – № 98. – С. 26–28.

12. Скворцов І.Б. Обґрунтування та економічне оцінювання диверсифікації діяльності підприємств: монографія / І.Б. Скворцов, О.О. Цогла; Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, НУ “Львівська політехніка”. – Львів: Ліга-прес, 2012. – 231 с.

13. Христенко Л.М. Вплив чинників внутрішнього середовища на ефективність управління підприємством / Л.М. Христенко // *Вісник Хмельницького національного університету*. – 2009. – № 4, Т. 2. – С. 141–144.

14. Трубочанин В. В. Диверсифікація виробництва на промислових підприємствах: концепції, методи, моделі [Текст]: монографія / В. В. Трубочанин; НАН України, Ін-т економіки пром-сти. – Донецьк: Анекс, 2010. – 315 с.

15. Пушкар М.С. Місце диверсифікації виробництва в економіці підприємства / М.С. Пушкар, П.В. Килимнюк // *Всеукраїнський науково-виробничий журнал “Інноваційна економіка”*. – 2012. – № 9[35]. – С. 77–80.